

Karl Henrik Sivesind

Seniorers deltakelse i frivillig arbeid

Betydningen av alder og livssituasjon

Institutt for samfunnsforskning

Oslo 2005

Forord

Temaet for denne rapporten er deltagelse i frivillig arbeid for frivillige organisasjoner. Målet med analysen er å se om deltagelsen til seniorer, dvs. aldersgruppen over 50 år, skiller seg fra andre grupper når det gjelder hvor stor andel som deltar, hvor mange timer de bidrar med, og hvilke typer organisasjoner de deltar i. I tillegg til alder analyseres også deltakernes kjønn, inntekt, boligstrøk, region, utdanningsnivå, familiefase og daglige gjøremål. På noen områder sammenlignes resultatene med en undersøkelse om frivillig arbeid fra 1997.

Rapporten er utarbeidet på oppdrag av Statens seniorråd. Datamaterialet for 2004 er fra Statistisk sentralbyrås Omnibusundersøkelse. Spørsmålene om frivillig arbeid ble tatt fordi resultatene fra undersøkelsen inngikk i fordelingen av kompensasjon for tjenestemoms til frivillige organisasjoner. ISF oversatte spørsmålene fra FNs ”Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts” og tilpasset dem til norske forhold.

Takk til Statens seniorråd for det interessante oppdraget med å analysere dette materialet, til Frisam (Frivillighetens Samarbeidsorgan) som betalte for datainnsamlingen som ledd i momskompensasjonsordningen, og til Aina Holmøy hos Statistisk sentralbyrå som bidro med å gjøre spørsmålene egnet for en telefonintervjuundersøkelse. En stor takk rettes til Dag Wollebæk som har bidratt med nye analyser av undersøkelsen om Frivillig innsats fra 1997. Takk også til Håkon Lorentzen og Fredrik Engelstad som har kommentert innholdet i rapporten.

K.H.S. Oslo 22. februar 2005

Innhold

Sammendrag.....	5
Innledning.....	6
Undersøkelsens pålitelighet.....	7
Endringer i det frivillige arbeidets omfang og sammensetning	9
Endringer i fordeling mellom aldersgrupper og organisasjonskategorier	14
Fordeling mellom kvinner og menn	22
Fordeling etter region og boligstrøk.....	23
Fordeling etter inntekt og utdanning	26
Fordeling etter familiefase og sysselsetting	29
Er det bra at mange deltar i frivillig arbeid?	34
Konklusjon	35
Appendiks: Beregning av omfang og fordeling av frivillig arbeid	37
Referanser.....	39

Tabeller

Tabell 1 Endringer i frivillig arbeid, 1997 – 2004.....	9
Tabell 2 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år i industrialiserte land, 1995. Prosent	11
Tabell 3 Andel av frivillige arbeidstimer siste fire uker etter organisasjonskategori (ICNPO), 1997 og 2004. Prosent	12
Tabell 4 Andel av befolkningen som har gjort frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 1997. Prosent.....	15
Tabell 5 Andel av befolkningen som har gjort frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 2004. Prosent.....	16
Tabell 6 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 1997.....	17
Tabell 7 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 2004.....	18
Tabell 8 Gjennomsnittlig antall timer og andel av befolkningen som har gjort frivillig arbeid siste år etter alder, 1997 og 2004.	19

Tabell 9 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter organisasjonskategori (5-delt) og alder, 2004. Prosent	19
Tabell 10 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter alder og kjønn, 2004. Prosent	22
Tabell 11 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter kjønn og alder, 2004.	22
Tabell 12 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter kjønn og alder, 2004. Prosent	23
Tabell 13 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter alder og region, 2004. Prosent	24
Tabell 14 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter alder og region, 2004. Prosent	24
Tabell 15 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter boligstrøk og alder, 2004. Prosent.	25
Tabell 16 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter alder og boligstrøk, 2004. Prosent	26
Tabell 17 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter utdanningsnivå og alder, 2004. Prosent	27
Tabell 18 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter utdanningsnivå og alder, 2004.	27
Tabell 19 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år og prosentandel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt siste år etter personlig inntekt, 2004.	28
Tabell 20 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter familiefase, 1997 og 2004. Prosent	29
Tabell 21 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter familiefase, 2004.	30
Tabell 22 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter daglig gjøremål, 1997 og 2004. Prosent	31
Tabell 23 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter daglig gjøremål, 2004.	32
Tabell 24 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter yrkesaktivitet og alder, 2004. Prosent	33
Tabell 25 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter yrkesaktivitet og alder, 2004.	33

Figurer

Figur 1 Andel av frivillige arbeidstimer siste år og andel innen ulike aldersgrupper som har deltatt siste år etter alder, 2004. Prosent	21
---	----

Sammendrag

Befolkningen i Norge bidrar med et antall timer frivillig arbeid for frivillige organisasjoner som er på et internasjonalt høyt nivå, og andelen av som deltar er rekordhøy. Blant seniorene, dvs. aldersgruppene over 50 år, blir imidlertid andelen av befolkningen som deltar og det gjennomsnittlige antallet timer frivillig arbeid de utfører lavere jo eldre de blir. Andelen av de frivillige arbeidstimene reduseres raskt fra 60-års alder. Siden deltakelse i frivillig arbeid innebærer mange positive muligheter for den enkelte og er viktig for samfunnet, er det av stor betydning å finne ut hva dette skyldes. Analysene er basert på Omnibusundersøkelsen fra mai/april 2004, en representativ utvalgsundersøkelse av befolkningen mellom 16 og 79 år. Resultatene viser at kvinnelige seniorer har en lavere deltakelsesrate og bidrar med en mindre andel av de frivillige arbeidstimene. Nedgangen inntrer ved lavere alder enn for menn. Det er ingen systematiske forskjeller mellom landsdeler, men det er en mindre andel aktive seniorer i storbyene. De bidrar med en mindre andel av det frivillige arbeidet enn på mindre steder. Gruppene med høyere utdanning har jevnt over høyere deltakelsesrate og bidrar med flere timer i gjennomsnitt enn andre. Deltakelsen i frivillig arbeid øker også med inntektsnivå. De som har barn under 20 år eller som lever i et parforhold, deltar i større grad og med flere timer frivillig arbeid enn andre. Enslige seniorer har de laveste deltakelsesratene. Yrkesaktive seniorer har dessuten en høyere deltakelsesrate enn ikke yrkesaktive.

I hovedtrekk er de gruppene som bruker mindre tid på frivillig arbeid enn andre gjengangere som underrepresenterte på mange viktige samfunnsområder som for eksempel når det gjelder betydningsfulle stillinger i arbeidsliv og politikk. Dette kan skyldes at mange frivillige organisasjoner er preget av selektiv integrasjon. Ulike alders- og befolkningsgrupper deltar i ulik grad og i ulike organisasjoner. Mange av de samme utstøtelsesmekanismene ser ut til å gjøre seg gjeldende i frivillig arbeid som i arbeidslivet. Det stilles høyere krav til utdanning, relevant erfaring, nettverk, personlige egenskaper og at man er mest mulig lik de mest toneangivende personene i miljøet. Dermed er de gruppene som kunne hatt mest nytte av å delta i frivillig arbeid med tanke på å utvikle seg personlig, lære nye ting, få sosial kontakt og større nettverk, blant de minst aktive. Holdninger og manglende tilrettelegging i organisasjonene kan være årsaker til dette. I tillegg kan hindre for bevegelseshemmede og folk med orienteringsvansker i offentlig transport, gatemiljø og bygninger medvirke. Dette må imidlertid bli temaer for videre forskning.

Innledning

Svært mange gjør en eller annen form for frivillig, ubetalt arbeid for frivillige organisasjoner i Norge. Over halvparten av den voksne befolkningen deltar i løpet av et år. Denne deltakelsesraten er rekordhøy i internasjonale sammenligninger (Salamon et al. 2004).

Arbeidet som nedlegges av de enkelte bidragsyterne utgjør til sammen så mange timer at det har store økonomiske ringvirkninger. Omregnet til hele årsverk er det ubetalte arbeidet for frivillige organisasjoner atskillig større enn transportnæringen eller verkstedindustrien, i hvert fall når det gjelder tidsbruk. Dette utgjør også et stort omfang sammenlignet med andre land. Nesten to tredeler av alt arbeid som utføres i frivillige organisasjoner, er ubetalt.

Gjennomsnittet i industrialiserte land er til sammenligning 39 prosent (Sivesind et al. 2004: 265).

Mye av dette arbeidet måtte noen ha betalt for om de frivillige ble borte. Det frivillige arbeidet er dermed en forutsetning for mye av det *samfunnsmessig viktige arbeidet* som organisasjonene utfører. De skaper utfoldelsesmuligheter gjennom kultur og fritidsaktiviteter, reduserer ensomhet og sosial nød, og gir støtte og informasjon til syke og funksjonshemmede. Videre bidrar organisasjonene til samfunnsdebatt og endring, skaper møteplasser for religiøst og kulturelt likesinnete, og fremmer grupperes materielle og økonomiske rettigheter og interesser, for bare å nevne noe. I tillegg til å fremme viktige saker, er deltakelse i frivillig arbeid viktig for dem som deltar. De *kommer i kontakt med andre mennesker*, både i og utenfor organisasjonene, noe som i seg selv kan være meningsfullt og givende. Dette er en viktig grunn til å delta for at mange deltar. I tillegg kan man *lære nye ting og utvikle seg som menneske* gjennom frivillig arbeid. Man kan få erfaring med å snakke i en forsamling, administrere og lede, samordne aktivitet i en gruppe, løse ulike typer praktiske oppgaver, delta i demokratisk meningsdanning, og få innsikt i hvordan samfunnet henger sammen. Det har også vært pekt på at deltakelse i frivillig arbeid er med på å *fremme tillit til andre mennesker*, ikke bare de vi har erfart at vi kan stole på, men også til mennesker vi ikke har truffet før (Putnam 1993). Det sparer den enkelte for å bruke tid og krefter på å sikre oss mot å bli sviktet eller lurt. Det er mye samarbeid som bare er mulig om vi kan stole på andre. Dersom vi ser at samarbeid gir resultater som vi ikke kunne klart å oppnå på egenhånd, orienterer vi oss ikke bare mot snever egen nytte, men ønsker å bidra til å skape felles goder. Dermed er denne formen for generalisert tillit av stor nytte, ikke bare for den enkelte, men for samfunnet (Putnam 1993).

Kort sagt, deltakelse i frivillig arbeid kan under de rette forutsetninger bidra til å skape *sosial kapital*, det vil si relasjoner og ressurser som kan være nyttige både for den enkelte og for samfunnet. Det har blitt vanlig å definere sosial kapital som trekk ved sosial organisering som nettverk, normer og sosial tillit som fremmer koordinering og samarbeid til felles beste (Putnam 1995: 67). Deltakelse i frivillig arbeid kan sees på som en av flere mulige strukturelle forutsetninger for dannelse av sosial kapital i et samfunn.

Frivillig arbeid kan være særlig viktig for grupper som står utenfor arbeidslivet. For mange er arbeidsplassen et sted hvor man utretter viktige oppgaver, lærer nye ting, utvikler seg som menneske og kommer i kontakt med andre mennesker. For andre som ikke opplever det på denne måten, kan det å være med i frivillige organisasjoner bli desto viktigere. Det kan imidlertid være trekk ved samfunnet, organisasjoner og den enkelte, som står i veien for inkludering og deltakelse i frivillig arbeid. Faktorer som kan øke sannsynligheten for deltakelse i frivillig arbeid, er at man har utdanning og arbeid som kan komme til nytte, eller at man har en posisjon i samfunnet som gjør en etterspurt av organisasjonene (Wilson 2000). Derfor er det ikke nødvendigvis de som kan ha størst nytte av å delta i frivillig arbeid som er mest aktive (Wollebæk og Sivesind 2000). På denne bakgrunnen er det interessant å se på hvordan det frivillige arbeidet er fordelt på grupper i befolkningen.

Temaet for dette notatet er seniorers deltakelse i frivillig arbeid, dvs. personer 50 år og eldre. Ved å fokusere på forskjeller innen denne gruppen, og å sammenligne med yngre aldersgrupper, skal analysene peke på hvilke forhold som har sammenheng med omfanget og utbredelsen av frivillig arbeid generelt og innen ulike organisasjonstyper. Vi skal også se om det frivillige arbeidet i ulike aldersgrupper varierer avhengig av deltakernes kjønn, inntekt, boligstrøk, region, utdanningsnivå, familiefase og daglig gjøremål (yrkesaktiv, trygdet, pensjonist, student osv.). I konklusjonen oppsummeres resultatene i form av en oversikt over hva som hemmer og fremmer seniorers deltakelse i frivillig arbeid. Dessuten vil noen viktige temaer for videre forskning pekes ut. Først skal vi imidlertid se på hvilke endringer som har skjedd i frivillige arbeid i de siste årene.

Undersøkelsens pålitelighet

Dataene er hentet fra en fersk undersøkelse: Statistisk sentralbyrås Omnibusundersøkelse som ble gjennomført i april og mai 2004. Dette er en representativ utvalgsundersøkelse av befolkningen mellom 16 og 79 år som ble gjennomført ved å intervju 1 235 personer over

telefon (62,4 prosent av et justert bruttoutvalg på 1 979)¹. Måten undersøkelsen er gjennomført på og spørsmålene som er brukt, er presentert i Statistisk sentralbyrås dokumentasjonsrapport "Omnibusundersøkelsen april/mai 2004" (Gulbrandsen og Holmøy 2004). For å sikre representativiteten, er utvalget trukket ved å dele landet opp i sett av utvalgsområder som igjen er gruppert i 109 strata. Det kan likevel oppstå problemer om de personene som er trukket ut men ikke kan eller vil delta, skiller seg vesentlig fra de som deltar i undersøkelsen. Det viser seg at det ikke er noen forskjeller for kjønn og ubetydelige forskjeller når det gjelder landsdel. Aldersgruppen 45-66 år er imidlertid overrepresentert i nettoutvalget (1,8 %), mens gruppen 67-79 år er underrepresentert (-2,0 %). Siden alder er sentralt i denne rapporten, er det beregnet vekter som retter opp skjevheter i kjønn, alder og region i utvalget i forhold til befolkningen.

Det er likevel alltid usikkerhet knyttet til utvalgsvarians i undersøkelser basert på tilfeldige utvalg. Denne utvalgsvariansen lar seg imidlertid beregne. Usikkerheten øker når antall observasjoner minker og når prosenttallet nærmer seg 50. I de enkelte tabellene presenteres det uveide antallet respondenter for å vise hva som i utgangspunktet er beregningsgrunnlaget. Det presenteres også signifikansmål, i de fleste tilfeller for forskjeller mellom aldersgrupper, siden dette er et hovedpoeng i denne undersøkelsen. I kommentarene til tabellene gjøres konkrete vurderinger av hvor pålitelige de enkelte resultatene er på dette grunnlag. Undersøkelsens representativitet er godt sikret ved dette opplegget og påliteligheten (reliabiliteten) av resultatene ivaretas ved mål og vurderinger som det er vanlig å bruke i representative spørreundersøkelser.

For å kunne se på endringer, har vi trukket på data fra den noe eldre spørreundersøkelsen om frivillig innsats fra 1997, som var et samarbeid mellom Institutt for samfunnsforskning i Oslo og LOS-senteret i Bergen. Undersøkelsen ble gjennomført ved at 1 695 personer svarte på spørreskjemaene som ble sendt ut via posten til et tilfeldig utvalg i den norske befolkningen (45 prosent svar av et utvalg på 4 000) (Sivesind et al. 2002; Wollebæk et al. 1998; Wollebæk et al. 2000).

---

¹ SSB's dokumentasjonsrapport (Gulbrandsen og Holmøy 2004) kan lastes ned fra Internett:

http://www.ssb.no/emner/00/90/omnibus/notat_200456/notat_200456.pdf

Endringer i det frivillige arbeidets omfang og sammensetning

Det finnes mange som er bekymret for at de frivillige organisasjonenes rolle i samfunnet er i ferd med å svekkes i Norge. Noen hevder at vi blir stadig mer individualistiske i våre valg, og at oppslutningen om kollektive verdier og sosiale møteplasser svekkes. Folk deltar mer for sitt eget personlige utbytte. Noen organisasjoner er dessuten i ferd med å bli profesjonelt drevne maskiner for pengeinnsamling og medlemsverving, mens andre organisasjoner er så bundet opp i offentlige overføringer og styringsstrukturer at de er i ferd med å miste sin selvstendighet (Lorentzen 2004). Dette er utviklingstendenser som det er all mulig grunn til å advare mot. Men står det virkelig dårlig til med frivillige arbeidet i Norge?

Beregningsmåtene som er brukt i tabellene i dette avsnittet er valgt for å gjøre de nye tallene for 2004 mest mulig sammenlignbare med de som allerede er lagt fram for 1997 (Sivesind et al. 2002) og med internasjonale undersøkelser (Salamon et al. 2004). Antall timer er regnet ut ved å bruke spørsmålene om frivillig arbeid i løpet av de fire siste ukene for frivillige organisasjoner på 14 ulike områder. Antall deltakere er basert på spørsmålene om frivillig arbeid i løpet av de siste 12 måneder.

Tabell 1 Endringer i frivillig arbeid, 1997 – 2004

<i>Mål på omfang eller deltakelse</i>	<i>1997</i>	<i>2004</i>
Fulltidsårsverk ¹	115 229	110 996
Frivillige årsverk pr 1000 innbyggere ¹	26	25
Andel av total sysselsetning utenom jordbruk ¹	6,8 %	6,8 %
Antall frivillige siste år ²	1 847 000	1 922 688
Aktiv andel av befolkningen ²	52 %	59 %

¹Kilde for 1997: (Sivesind et al. 2002)

²Kilde for 1997: (Sivesind et al. 2004)

Den voksne befolkningen utførte nesten 200 millioner timer frivillig arbeid i Norge i 2004. I Tabell 1 er dette omregnet til 111 000 fulltidsårsverk (se appendiks). Sammenlignet med 1997 har det skjedd en nedgang på 3,7 prosent. Med tanke på at spørreundersøkelsene er utført på litt forskjellig måte, er det vanskelig å si noe sikkert om dette er en reell nedgang. Det vil dessuten alltid være noe variasjon mellom slike undersøkelser som skyldes tilfeldigheter i utvalget.

Det ble utført 25 årsverk frivillig arbeid pr 1 000 innbyggere i Norge i 2004. Dette betyr at omfanget av det frivillige arbeidet sett i forhold til befolkningens størrelse fremdeles er blant de høyeste i verden (Sivesind et al. 2002). Dersom vi sammenligner med den totale

sysselsettingen utenom jordbruk i Norge, utgjør det frivillige arbeidet 6,8 prosent som i 1997, det vil si nesten halvparten av alt arbeidet i industrien. Slikt ubetalt arbeid betraktes ikke som produksjon i nasjonalregnskapet, selv om det brukes til å utføre nødvendige oppgaver i organisasjonene som ville kostet enorme summer å erstatte med betalt arbeid. Eksempler på slike oppgaver er ledelse, opplæring, regnskapsføring, transport og besøkstjeneste. Frivillig arbeid brukes dessuten til å skaffe inntekter til organisasjonene, f.eks. gjennom loppemarkeder, salg av kafé- og kioskvarer, medlemseffekter og å utføre dugnad for kommuner og bedrifter som organisasjonene får betalt for. Det er klart at ikke alt frivillig arbeid kan betraktes som normalt arbeid når f.eks. sterke innslag av selvhjelp er involvert. Betalt arbeid foregår under betingelser som stiller helt andre krav til strukturering og effektivitet enn det er vanlig når det gjelder frivillig arbeid. Det er imidlertid ikke nødvendigvis den direkte økonomiske verdien av det frivillige arbeidet som er den viktigste, men muligheten til å få utført andre ting og på andre måter enn gjennom betalt arbeid. Frivillige bidragsyttere kan i noen sammenhenger møte folk som trenger hjelp eller søker informasjon med en annen troverdighet og et større engasjement enn dem som er betalt for å gjøre det. Begrepet sosial kapital synliggjør at slike bidrag kan ha store, positive ringvirkninger for den enkelte og samfunnet.

Tabell 2 viser at blant de industrialiserte landene i en sammenligning av 34 land, har Norge med god margin den høyeste deltakelsesraten i verden. Denne plasseringen styrkes ytterligere i den nye undersøkelsen. Tabell 1 viser at andelen som deltar i frivillig arbeid har gått fram fra 52 til 59 prosent av den voksne befolkningen. Selv om omfanget av det frivillige arbeidet er stabilt, har utbredelsen i befolkningen økt. Det kan være en styrke at flest mulig involveres i frivillig arbeid i stedet for at det overlates til noen få ildsjeler. Sammenligningen av disse to undersøkelsene gir dermed et klart bilde av en frivillig sektor med vitalitet. Omfanget og utbredelsen av den frivillige innsatsen tyder i hvert fall ikke på at det har skjedd noen nedgang i sosial kapital av betydning de siste åra.

Tabell 2 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år i industrialiserte land, 1995. Prosent

<i>Land</i>	<i>Andel deltakere i frivillig arbeid</i>
Norge	52
Storbritannia	30
Sverige	28
USA	22
Nederland	16
Frankrike	14
Australia	13

Kilde: (Salamon et al. 2004)

Tabell 3 viser fordelingen av frivillig arbeid mellom ulike organisasjonskategorier for aldersgruppen 18 – 79 år. Hovedinntrykket er først og fremst stabilitet. Over halvparten av alt frivillig arbeid foregår i kultur- og fritidsorganisasjoner. Andelen til velferdsorganisasjonene innen utdanning, helse og sosiale tjenester har imidlertid gått noe fram, fra 11 til 15 prosent. Samfunnsorienterte organisasjoner som politiske, internasjonale, miljøorganisasjoner og har samlet omtrent samme andel som i 1997.

Velforeninger og borettslag har hatt en solid aktivitetsøkning, noe som også har vært pekt på av andre (Nyseth et al. 2000). Telefonintervjuene som 2004-undersøkelsen bygger på, ble gjort fra 13. april til 27. mai 2004, dvs. at spørsmålet i praksis dreier seg om frivillig arbeid i fireukers perioder i tidsrommet fra midten av mars til slutten av mai. Dette er en periode da det gjerne foregår mye opprensning etter vinteren, loppemarkeder, og klargjøring av bygninger, uteplasser og anlegg for aktiviteter i den varme årstiden. Noe av økningen i frivillig arbeid i velforeninger og borettslag kan skyldes at disse ukene er høysesong for dugnader i slike organisasjoner. 1997-undersøkelsen ble også gjennomført på våren, men siden spørreskjemaene ble sendt ut med posten, ble tidspunktet for utfylling fordelt over et lengre tidsrom. Seinere skal vi se at analyser av frivillig innsats siste 12 måneder indikerer noe lavere tall for antall timer frivillig arbeid i velforeninger og borettslag.

Religion og livssynsorganisasjoner har gått tilbake fra 11 til 6 prosent. Dette stemmer overens med andre undersøkelser som viser en langvarig trend med tilbakegang i medlemskap og antall organisasjoner (Wollebæk og Selle 2002). Allikevel kan utslaget over kort tid virke stort på dette området. Nedgangen i frivillig arbeid for arbeidslivsorganisasjoner som omfatter

yrkes-, bransje- og fagforeninger fra 10 til 5 prosent er også overraskende stor. Riktignok skjer det en forskyvning i medlemskap fra LO-forbund til Akademikerne og Utdanningsgruppene Hovedorganisasjon, som kanskje er mindre basert på lokal, frivillig aktivitet. Dessuten kan organisasjonene på dette feltet bli stadig mer basert på betalt arbeid. Det virker imidlertid lite sannsynlig at dette er hele forklaringen på en så stor nedgang over få år. Rettighets- og støttearbeid har dessuten en overraskende stor tilbakegang.

Tabell 3 Andel av frivillige arbeidstimer siste fire uker etter organisasjonskategori (ICNPO), 1997 og 2004. Prosent

<i>Organisasjonskategori</i>	<i>1997</i>	<i>2004*</i>
Kunst og kultur	11	12
Idrett	21	21
Hobby og fritid	20	21
Utdanning og forskning	2	4
Helse, pleie og redningsarbeid	3	7
Sosiale tjenester	6	4
Miljøvern	1	2
Velforeninger og grendelag	3	9
Borettslag	1	4
Rettighets- og støttearbeid	4	1
Politiske partier	3	2
Internasjonale	3	2
Religion og livssyn	11	6
Arbeidslivsforeninger	10	5
Andre	1	
Alle organisasjonskategorier	100	100

Kilde for 1997: (Sivesind et al. 2002)

*Respondenter som har utført mer enn 60 timer frivillig arbeid siste måned i en organisasjonskategori (6 stk) har fått tildelt gjennomsnittsverdier for sin organisasjons- og aldersgruppe i 2004-undersøkelsen.

Mye tyder på at forskjeller i undersøkelsesopplegget er en del av forklaringen på noen av disse raske endringene. I 1997 oppgav de som fylte ut spørreskjemaene hvilke organisasjoner de hadde gjort frivillig arbeid for og så ble organisasjonene sortert i kategorier av forskerne. I 2004 blir respondentene spurt om de har gjort frivillig arbeid for frivillige organisasjoner på noen av 14 oppgitte områder. Spørreskjemaet som ble brukt blir anvendt i internasjonale undersøkelser for å kartlegge frivillig arbeid i de samme kategoriene. De som ble intervjuet baserer imidlertid svarene på sin kjennskap til det norske organisasjonslivet og sine erfaringer.

I 1997 ble organisasjoner for syke og funksjonshemmede plassert i kategorien ”Rettighets- og støttearbeid”, men mange vil nok mene at frivillig arbeid for disse organisasjonene passer best i kategorien ”Helse, pleie og redningsarbeid”. Det er mulig at respondentene også plasserer frivillig arbeid for enkelte andre organisasjoner annerledes enn forskerne gjorde (se appendiks). På den annen side, mange organisasjoner har flere formål og det foregår ulike typer aktiviteter. Det er jo de som har gjort det frivillige arbeidet som vet best på hvilket område det passer. Det er altså all mulig grunn til å ta forbehold når man sammenligner frivillig arbeid innen kategorier i 1997 og 2004. Normale, tilfeldige variasjoner i utvalget kan dessuten føre til store utslag i kategorier der få deltar i frivillig arbeid. Dette taler for å se større grupper av organisasjoner i sammenheng. Når det gjelder deltakelsesraten og det totale omfanget burde undersøkelsene imidlertid gi et godt grunnlag for sammenligning.

Det mest overraskende funnet i denne sammenligningen er vel at velferdsfeltet klarer seg så bra som det gjør med tanke på dystre spådommer om individualisering, svekkelse av kollektive verdier, deltakelse bare for personlig utbytte og organisasjoner med tynnslitt troverdighet. Noe av forklaringen kan være at organisasjonene på velferdsfeltet har blitt flinkere til å tilpasse seg folks behov for fleksibilitet i en travel hverdag ved at ansatte i organisasjonen koordinere det frivillige arbeidet bedre. Leksehjelp, besøkstjeneste, flyktingguide og oppdrag for frivillighetsentraler er eksempler på slike avgrensede, frivillige arbeidsoppgaver. Dessuten ser folk at det de bidrar med gir konkrete resultater for noen, i motsetning til mye traust møttarbeid. Det er ikke sikkert at svekkelse av kollektive identiteter knyttet til foreldres yrke og bosted fører til at folk blir mer egoistiske. Den voksende deltakelsesraten og det fortsatt store omfanget av frivillig arbeid for organisasjoner knyttet til velferdsfeltet kan tyde på det. En nylig publisert sammenligning av styrken til nonprofit sektor eller frivillig sektor i 34 land plasserer Norge på 2. plass. Dette er basert på et samlemål av sektorens kapasitet, vitalitet og samfunnsmessige betydning (Salamon et al. 2004). Selv om mye sikkert kunne vært bedre i frivillig sektor i Norge, har vi altså en frivillig sektor som utmerker seg sterkt positivt i internasjonale sammenligninger. De nye tallene fra 2004 bekrefter dette inntrykket med høy aktivitetsrate og mange frivillige arbeidstimer. På bakgrunn av denne optimistiske, generelle tilstandsrapporten kan vi gå videre med analyser som fokuserer på betydningen av alder og relaterte faktorer.

Endringer i fordeling mellom aldersgrupper og organisasjonskategorier

I dette avsnittet skal vi se på om det har skjedd endringer i omfanget og utbredelsen av frivillige arbeid for fra 1997 til 2004 ulike aldersgrupper fra 16 – 79 år innen de samme organisasjonskategoriene som vi så på i forrige avsnitt.

Analysene i resten av notatet baseres på spørsmålene om frivillig arbeid for frivillige organisasjoner på ulike områder de siste tolv måneder. Grunnen er ganske enkelt at det er flere som oppgir at de har deltatt i løpet av et år enn i løpet av en måned, naturlig nok. Flere respondenter gir grunnlag for mer detaljerte analyser. Fordelen med å spørre om frivillig arbeid siste fire uker, er at det er grunn til å tro at de fleste kan anslå mer nøyaktig hvor mye tid de har bidratt med for et kortere tidsrom som ligger nær i tid. Man kan imidlertid innvende at frivillig arbeid i noen organisasjoner varierer fra måned til måned avhengig av årstiden. I det store og det hele er imidlertid omfanget og fordelingen av frivillig arbeid i 2004-undersøkelsen ganske lik enten man ser på spørsmålene om hvor mye arbeid man har utført siste tolv måneder eller siste fire uker (Hhv. 115 229 og 110 996 fulltidsårsverk. Se appendiks).

Tabell 4 og Tabell 5 viser andelen som har deltatt i frivillig arbeid for ulike aldersgrupper i hhv. 1997 og 2004. For å unngå beregninger basert på for få respondenter er aldersgruppene 50 – 59 og 60 – 66 slått sammen til én gruppe i disse sammenligningene. Andelen som har deltatt i frivillig arbeid har gått fram i alle aldersgruppene. Det er færre signifikante sammenhenger med alder i 2004 enn i 1997. Det tyder på at alderfordelingen i noen organisasjonskategorier har blitt mer jevn. Det mest slående funnet er imidlertid at andelen som har gjort frivillig arbeid for velforeninger og grendelag i løpet av siste tolv måneder har økt betydelig i alle aldersgrupper. Aldersforskjellene er imidlertid fortsatt klart signifikante. Borettslag har også fått en økt andel frivillige bidragsytere. Det kan som nevnt være årstiden undersøkelsen er gjort på som er en del av forklaringen.

Tabell 4 Andel av befolkningen som har gjort frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 1997. Prosent

<i>Organisasjonskategori</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 49</i>	<i>50 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Sig</i>
Kunst og kultur	8	12	11	8	
Idrett	21	27	15	4	**
Hobby og fritid	13	12	18	19	*
Utdanning og forskning	3	2	1	3	
Helse, pleie og redningsarbeid	1	2	3	6	**
Sosiale tjenester	3	4	4	7	
Miljøvern	1	1	1	1	
Velforeninger og grendelag	1	7	5	2	**
Borettslag	1	5	3	1	*
Rettighets- og støttarbeid	2	2	3	7	**
Politiske partier	1	0	1	1	**
Internasjonale	5	2	2	1	*
Religion og livssyn	7	4	6	7	
Arbeidslivsforeninger	4	13	9	2	**
Alle organisasjonskategorier¹	46	55	50	40	**
N uveid	212	828	353	168	

¹ Andel som har arbeidet frivillig for en eller flere organisasjoner

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Helse pleie og redningsarbeid har gått fram, og aldersforskjellene har blitt små og er ikke lenger statistisk signifikante. Hobby og fritidsorganisasjoner har styrket sin andel av bidragsyterne både i gruppen 25 – 49 år og 67 – 79 år, og det er ingen signifikante aldersforskjeller lenger i denne kategorien, der det foregår svært mye frivillig arbeid. Her finner man bl.a. pensjonistforeninger og sosiale foreninger som f.eks. Lions, Rotary og Kiwanis som mange seniorer deltar i. Den eldste aldersgruppen har også økt sin andel som gjør frivillig arbeid noe innen idrett, men aldersforskjellene er fremdeles klart signifikante. Både i idrett og kunst og kultur deltar fortsatt en vesentlig mindre andel av aldersgruppen 67-79 i frivillig arbeid enn andre aldersgrupper. Det er verdt å merke seg dette siden disse feltene har store andeler av alle frivillige arbeidstimer i Norge.

Tabell 5 Andel av befolkningen som har gjort frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 2004. Prosent

<i>Organisasjonskategori</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 49</i>	<i>50 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>
Kunst og kultur	10	11	10	6	10	
Idrett	23	30	18	10	24	**
Hobby og fritid	17	22	18	24	20	
Utdanning og forskning	5	5	5	0	5	
Helse, pleie og redningsarbeid	8	7	8	7	7	
Sosiale tjenester	4	5	4	4	4	
Miljøvern	3	4	2	2	3	
Velforeninger og grendelag	9	20	20	15	18	**
Borettslag	7	8	7	7	8	
Rettighets- og støtteeid	0	2	2	2	1	
Politiske partier	4	3	3	2	3	
Internasjonale	4	3	5	0	3	*
Religion og livssyn	3	4	4	6	4	
Arbeidslivsforeninger	5	7	9	2	7	*
Alle organisasjonskategorier¹	51	64	58	46	58	**
N uveid	194	592	318	131	1 235	

¹ Andel som har arbeidet frivillig for en eller flere organisasjoner

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Tabell 6 og Tabell 7 viser det gjennomsnittlige antall timer frivillig arbeid i de samme aldersgruppene i 1997 og 2004. Dette tallet er svært lavt og har ikke økt blant pensjonister innen idrett og hobby og fritid. Det viser at de aktive bidrar med små frivillige innsatser i løpet av ett år. Særlig innen idrett bidrar pensjonistene med få timer. Dette peker i retning av at det skjer en selektiv integrasjon i kultur og fritidsorganisasjonene. Ulike aldersgrupper deltar i ulike organisasjoner. De eldste deltar mye i helse og visse hobby og fritidsorganisasjoner, men i svært liten grad i idretten, der 25 – 49-åringene er mest aktive. Det har ellers ikke skjedd store endringer i de ulike aldersgruppenes gjennomsnittlige antall timer frivillig arbeid på andre områder har fra 1997 til 2004, med tanke på at beregningene er basert på få respondenter i de små organisasjonskategoriene. 25 – 49-åringene har imidlertid hatt en økning av sitt totale gjennomsnittlige timetall. De har gått forbi 50 – 66 åringene og er nå gruppen som bidrar med flest timer.

Tabell 6 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 1997.

<i>Organisasjonskategori</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 49</i>	<i>50 - 66</i>	<i>67 - 79</i>
Kunst og kultur	6	8	11	5
Idrett	11	17	10	6
Hobby og fritid	7	12	11	13
Utdanning og forskning	2	0	0	0
Helse, pleie og redningsarbeid	1	1	1	1
Sosiale tjenester	5	2	6	8
Miljøvern	0	2	1	0
Velforeninger og grendelag	0	2	2	2
Borettslag	0	2	1	0
Rettighets- og støtteeid	0	2	4	4
Politiske partier	1	1	4	2
Internasjonale	1	2	1	0
Religion og livssyn	8	3	4	5
Arbeidslivsforeninger	3	6	6	0
Alle organisasjonskategorier	46	59	62	47
N uveid	212	828	353	168

Det har heller ikke skjedd noen vesentlig økning i gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid for Borettslag, Velforeninger og Grendelag. Dette styrker antagelsen om at den økte andelen av frivillig arbeid innen disse kategoriene i Tabell 3 skyldes årstiden undersøkelsen ble gjort. Helse har generelt gått fram mens Rettighets- og støtteeid har gått tilbake, og Utdanning har gått fram mens Arbeidslivsorganisasjoner har gått tilbake, noe som antakelig skyldes litt ulike undersøkelsesopplegg, som tidligere nevnt. Det har ellers ikke skjedd andre endringer av særlig betydning mellom organisasjonskategoriene.

Tabell 7 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter alder og organisasjonskategori (ICNPO), 2004.

<i>Organisasjonskategori</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 49</i>	<i>50 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>
Kunst og kultur	3	7	5	6	6	
Idrett	8	21	14	3	15	**
Hobby og fritid	11	14	13	10	13	
Utdanning og forskning	2	2	3	0	2	
Helse, pleie og redningsarbeid	2	4	6	10	5	
Sosiale tjenester	6	2	3	3	3	
Miljøvern	2	3	0	1	2	
Velforeninger og grendelag	2	4	5	4	4	
Borettslag	1	1	1	2	1	
Rettighets- og støttarbeid	0	0	1	2	1	
Politiske partier	1	2	2	1	2	
Internasjonale	1	1	1	0	1	
Religion og livssyn	4	3	5	2	4	
Arbeidslivsforeninger	1	3	2	1	2	
Alle organisasjonskategorier	42	68	61	45	60	*
N uveid	194	592	318	131	1 235	

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

I Tabell 8 kan vi se hovedfunnene fra undersøkelsene fra 1997 og 2004 i sammenheng. Sammenligningen av andelen som deltar i frivillig arbeid i én eller flere organisasjonskategorier i løpet av ett år viser at det nå er aldersgruppen 25 – 49 som er på topp, og ikke lenger 50 – 66 åringene. Andelen som har gjort frivillig arbeid i løpet av et år har imidlertid økt i alle aldersgrupper. Det er altså ingen aldersgrupper som faller utenfor den positive utviklingen som skjer på dette feltet. Når det gjelder gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid for alle organisasjonskategorier, har aldersgruppen 25-49 år har gått noe fram, ellers har det ikke skjedd særlige endringer. Både andelen som deltar og det gjennomsnittlige antall timer frivillig arbeid for alle organisasjonskategorier synker i seniorgruppene, og særlig fra 50 – 66 til 67 - 79 år. Her er imidlertid ikke nedgangen sterkere i 2004 enn den var i 1997.

Tabell 8 Gjennomsnittlig antall timer og andel av befolkningen som har gjort frivillig arbeid siste år etter alder, 1997 og 2004.

<i>Andel av befolkningen</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 49</i>	<i>50 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>
1997	46	55	50	40	51
2004	51	64	58	46	58
<i>Gjennomsnittlig antall timer</i>					
1997	46	59	62	47	57
2004	42	68	61	45	60

For å se nærmere på ved hvilket alderstrinn nedgangen i antall timer frivillig arbeid inntreffer har vi delt befolkningen opp i mindre aldersgrupper. Ved å slå sammen organisasjonskategoriene til større grupper², blir det likevel mulig å gi ganske presise anslag. Det er forsøkt å lage kategorier som i størst mulig grad har like hovedformål (Janoski og Wilson 1995; Sivesind og Ødegård 2003).

Tabell 9 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter organisasjonskategori (5-delt) og alder, 2004. Prosent

<i>Organisasjonskategori</i>	<i>16-24</i>	<i>25-34</i>	<i>35-49</i>	<i>50-59</i>	<i>60-66</i>	<i>67-79</i>	<i>Alle</i>	<i>N uveid</i>
Kultur og fritid	10	18	41	18	6	7	100	521
Velferd	13	10	31	17	13	16	100	196
Politiske, humanitære og miljø	10	22	39	12	8	9	100	118
Bolig og økonomi	7	17	37	18	11	10	100	338
Religion og livssyn	14	7	34	15	23	7	100	55
Alle organisasjonskategorier	10	16	38	17	9	9	100	730

Tabell 9 viser at aldersgruppene over femti år til sammen utfører 35 prosent av de frivillige arbeidstimerne i alle organisasjonskategorier. De er imidlertid svært aktive innen velferdsorganisasjoner. Der utfører seniorer nesten halvparten av det frivillige arbeidet. Gruppene fra 60 – 79 står alene for hele 29 prosent av arbeidet. Det kan ha å gjøre med at holdningsundersøkelser viser at eldre er mer opptatt av organisasjonens formål og at den er demokratisk organisert (Wollebæk et al. 2000). Her finner vi blant annet Sanitetsforeningen og Nasjonalforeningen for folkehelsen, organisasjoner som hadde en ekstremt stor utbredelse

² Kultur og fritid: Kunst og kultur, Idrett, Hobby og fritid
 Velferd: Utdanning og forskning, Helse, pleie og redningsarbeid, Sosiale tjenester
 Politiske, humanitære og miljø: Miljøvern, Rettighets- og støttearbeid, Politiske partier, Internasjonale
 Bolig og økonomi: Velforeninger og grendelag, Borettslag, Arbeidslivsforeninger
 Religion og livssyn er uforandret.

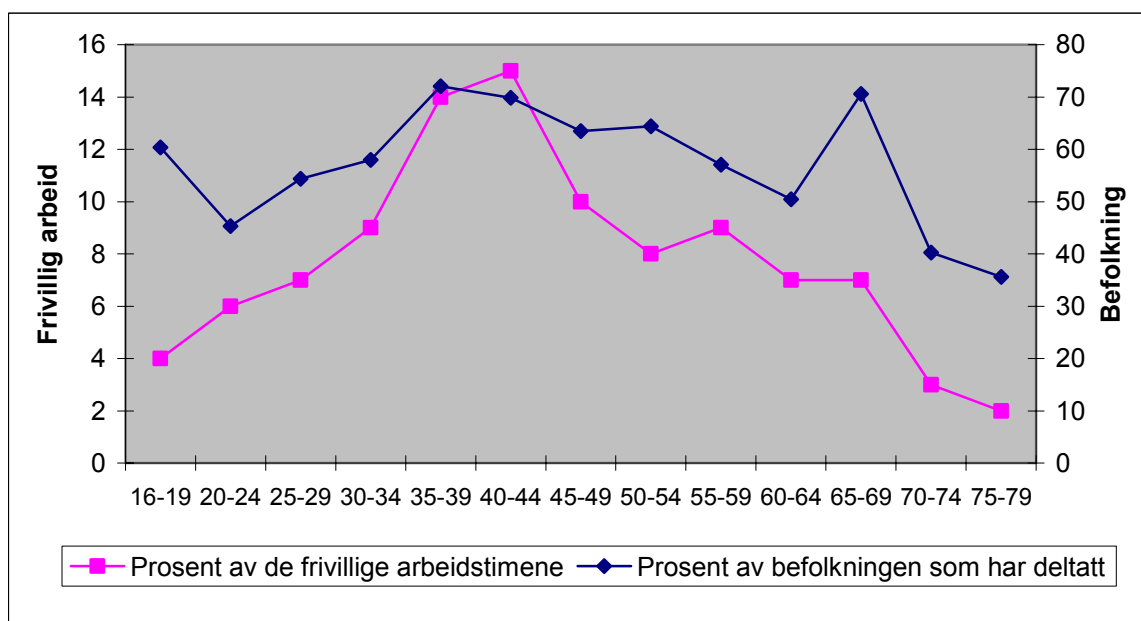
på 60-tallet med hhv. 250 og 200 000 medlemmer (Berven 2001). En svært stor andel av de voksne kvinnene var medlem i minst en av disse organisasjonene. Slike faser med høy aktivitet preger gjerne en alderskohort videre i livet. I religion og livssynsorganisasjoner bidrar seniorer med 45 prosent og gruppen 60-66 år alene med hele 23 prosent av det frivillige arbeidet. Dette er også organisasjoner som hadde flere medlemmer før (Wollebæk og Selle 2002). I politiske, humanitære og miljøorganisasjoner utfører senioren imidlertid bare 30 prosent av arbeidet, og andelen av arbeidet faller raskt med alder. Det er særlig stor forskjell i miljøorganisasjonene. En grunn kan være at mange av disse organisasjonene har kommet til etter at mange av senioren ble aktive i organisasjonslivet. Det er særlig grunn til å merke seg at i det store feltet som kultur og fritidsorganisasjonene utgjør faller andelen av det frivillige arbeidet til 6 prosent allerede etter fylte 60 år. Dette skyldes ikke bare idretten. De eldste yter også gjennomsnittlig et lite antall timer frivillig arbeid i kunst og kultur og hobby og fritidsorganisasjoner som vi så (Tabell 7), selv om deltakelsesraten her noe høyere sammenlignet med andre aldersgrupper (Tabell 5). Det ser ut til at organisasjonene ikke klarer å nyttegjøre seg de eldste aldersgruppens bidrag på kultur og fritidsfeltet i særlig grad.

Aldersgruppen fra 25 – 49 år utfører 54 prosent av alle de frivillige arbeidstimene som utføres i frivillige organisasjoner (Tabell 9). De dominerer i politiske, humanitære og miljøorganisasjoner, bolig og økonomi, og ikke minst på det store kultur og fritidsfeltet. De deltar i frivillig arbeid antakelig fordi de er i en livsfase der de har økonomiske interesser å ta vare på, og de driver med fritidsaktiviteter og dyrker ulike interesser i frivillige organisasjoner. I tillegg har en stor andel barn som deltar i frivillige organisasjoner, og mange av disse blir trukket med i dugnader og frivillig arbeid.

Alt i alt synes det overraskende at andelen av de frivillige arbeidstimene faller så raskt allerede ved fylte 60 år i flere organisasjonskategorier. Det gjelder kultur og fritidsorganisasjoner, bolig og økonomi, og politiske, humanitære og miljøorganisasjoner. Det er liten grunn til å tro at helse eller familiesituasjon nødvendigvis er årsaker til dette. Dette er en fase da mange får bedre tid fordi de ikke lenger har hjemmeværende barn og fordi de førtidspensjonerer seg. Sammenligninger med 1997-undersøkelsen tyder ikke på at denne nedgangen i frivillig arbeid er et nytt fenomen (Tabell 8). Kan det være organisasjonene som ikke klarer å gjøre nytte av den ressursen disse aldersgruppene representerer?

Figur 1 viser sammenhengen mellom hvor stor prosentandel av de frivillige arbeidstimene og hvor stor prosentandel av befolkningen som deltar i ulike aldersgrupper. Andelen av befolkningen som deltar har to topper. For det første rundt 35 – 39 års alder, da mange har barn i organisasjonsaktiv alder. Den andre kommer rundt 65 – 69 års alder, da

mange går av med pensjon. Da er det altså mange som blir aktive i frivillige organisasjoner. Denne aldersgruppen utfører imidlertid en forholdsvis liten andel av de frivillige arbeidstimene i løpet av et år. Det er gruppen rundt 40 – 44 som har den desidert høyeste andelen, ca. 15 prosent. Fra 50 – 59 års alder, faller kurven gradvis fra 9 prosent til 2 prosent for den eldste aldersgruppen. Det er klart det er små grupper å regne presenter for, så det er liten vits i å legge vekt på små utslag på kurvene som kan skyldes tilfeldigheter i utvalget. Hovedtrendene passer imidlertid godt med det vi ser for større grupper i Tabell 9.

Figur 1 Andel av frivillige arbeidstimer siste år og andel innen ulike aldersgrupper som har deltatt siste år etter alder, 2004. Prosent³

I de følgende avsnitt skal vi se om andre faktorer enn alder kan medvirke til å forklare nedgangen i frivillig arbeid etter 60 års alder. Dette skal vi gjøre ved å se på to mål: For det første, andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år i ulike aldersgrupper. For det andre, andel av de frivillige arbeidstimene som ulike aldersgrupper har utført. Til nå har vi sammenlignet mellom aldersgrupper. I det følgende skal vi i tillegg trekke inn faktorer som kjønn, inntekt, boligstrøk, region, utdanningsnivå, familiefase og daglig gjøremål (yrkesaktiv, trygdet, pensjonist, student osv.) i sammenligningene. Dersom det oppdages store forskjeller innen aldersgrupper langs disse aksene, oppfattes det som at andre

³ N uveid Deltakelse = 77, 117, 94, 122, 131, 138, 107, 99, 102, 98, 47, 56, 47. Total N = 1235. Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test.

N uveid for Frivillig arbeid = 46, 54, 52, 74, 94, 97, 69, 64, 60, 46, 33, 23, 18. Total N = 730

faktorer er med på å forklare forskjellene mellom aldersgruppene. Det betyr i så fall at nedgangen ikke bare skyldes alder men også andre sider ved folks livssituasjon.

Fordeling mellom kvinner og menn

Tabell 10 viser at det er store forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder hvor stor andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år. 64 prosent av mennene men bare 53 prosent av kvinnene har deltatt. Det er særlig store avvik fra dette gjennomsnittet i aldersgruppene fra 50 år og oppover. Det er en vesentlig lavere andel av kvinner i seniorgruppen som har deltatt i det frivillige arbeidet enn menn.

Tabell 10 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter alder og kjønn, 2004. Prosent

<i>Kjønn</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 34</i>	<i>35 - 49</i>	<i>50 - 59</i>	<i>60 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig</i>	<i>N uveid</i>
Menn	51	65	70	71	63	54	64	*	614
Kvinner	52	48	68	50	43	39	53	**	621
Alle	51	56	69	61	53	46	58	**	1 235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Dette bildet forsterkes av Tabell 11. Menn yter 73 timer frivillig arbeid, mens kvinner bare bidrar med 46 timer i gjennomsnitt for alle i aldersgruppen. Menns frivillige arbeid er dessuten jevnt fordelt mellom aldersgruppene, mens det er stor forskjeller hos kvinnene. Det er bare hos kvinnene det er statistisk signifikante aldersforskjeller. Deres frivillige arbeid ligger imidlertid langt under gjennomsnittet for hele befolkningen for hele seniorgruppen.

Tabell 11 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter kjønn og alder, 2004.

<i>Kjønn</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 34</i>	<i>35 - 49</i>	<i>50 - 59</i>	<i>60 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>	<i>N uveid</i>
Menn	40	72	84	87	81	62	73		614
Kvinner	43	30	73	27	52	32	46	**	621
Alle	42	51	79	58	67	45	60	**	1 235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Tabell 12 viser at andelen av kvinners deltakelse faller raskere med alder, også her er det statistisk signifikante forskjeller. Allerede aldersgruppen 50 – 59 år utfører bare en tiendedel av kvinnenens frivillige arbeidstimer. De eldre aldersgruppene ligger på samme nivå. Kvinner

er altså særlig aktive i aldersgruppen 35 – 49 år. Menns frivillige arbeid er jevnere fordelt mellom aldersgruppene mellom 25 og 59 år. Kvinnelige seniorer har både en lavere deltakelsesrate, bidrar med en mindre andel av det frivillige arbeidet, og nedgangen inntreffer ved lavere alder enn for menn.

Tabell 12 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter kjønn og alder, 2004. Prosent

<i>Kjønn</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 34</i>	<i>35 - 49</i>	<i>50 - 59</i>	<i>60 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>	<i>N uveid</i>
Mann	8	19	34	21	9	9	100		394
Kvinne	14	12	45	10	10	9	100	*	336
Alle	10	16	38	17	9	10	100		730

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Dette viser at kjønn i sterk grad er en medvirkende faktor når det gjelder å forklare hvorfor deltakelsen i frivillig arbeid synker med alder. En mulig forklaring på den høye deltakelsesraten og det store antallet gjennomsnittlige arbeidstimer fra 35 - 49 år kan være at kvinner i stor grad deltar med frivillig arbeid i sine barns organisasjoner. Dersom organisasjonene hadde klart å legge til rette for at kvinnelige seniorer kunne delta i frivillig arbeid i like stor grad som menn, ville det vært et vesentlig bidrag til å heve seniorennes andel av de frivillige arbeidstimene.

Fordeling etter region og boligstrøk

Tabell 13 viser at fordelingen innen aldersgruppene med noen få unntak er ganske jevn mellom regionene. Det er omtrent samme andel av de ulike aldersgruppene som deltar i de ulike regionene som i landet som helhet. Trøndelag skiller seg ut med en særlig høy deltagelsesrate for aldersgruppen 50 – 59 år, men desto lavere rate for gruppen over 67. Sammen med Hedmark og Oppland er dette den eneste regionen med signifikante aldersforskjeller. Det er imidlertid vanskelig å se noe klart mønster i tabellen. Aldersfordelingen i regionene er stort sett som i landet som helhet.

Tabell 13 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter alder og region, 2004. Prosent.

<i>Region</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 34</i>	<i>35 - 49</i>	<i>50 - 59</i>	<i>60 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>	<i>N uveid</i>
Akershus og Oslo	54	52	69	53	55	46	57		274
Hedmark og Oppland	46	24	86	68	50	40	57	**	92
Østlandet ellers	56	62	66	50	57	43	57		210
Agder og Rogaland	32	58	60	69	43	50	54		184
Vestlandet	53	74	73	57	61	44	63		213
Trøndelag	69	60	77	89	44	33	67	*	124
Nord-Norge	50	50	61	59	36	60	55		138
Hele landet	51	56	69	61	53	46	58	**	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Tabell 14 viser at fordelingen av de frivillige arbeidstimene mellom de ulike aldersgruppene innen hver region også er ganske jevn. Det er imidlertid vesentlig lavere prosentandeler av de frivillige arbeidstimene i aldersgruppen 67 – 79 på Østlandet ellers, i Agder og Rogaland og på Vestlandet. I denne aldersgruppen er det frivillige arbeidet jevnere fordelt mellom regionene enn i de andre gruppene. Det er imidlertid vanskelig å si hvilke faktorer det kan skyldes. Regioner med små befolkningskonsentrasjoner og lange avstander som Trøndelag og Nord-Norge, har imidlertid omtrent samme fordeling innen de ulike seniorgruppene som i landet som helhet. Det virker altså ikke som om det er noe spesiell ulempe for de eldre å bo i disse regionene.

Tabell 14 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter alder og region, 2004. Prosent

<i>Region</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 34</i>	<i>35 - 49</i>	<i>50 - 59</i>	<i>60 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>	<i>N uveid</i>
Akershus og Oslo	8	17	46	11	7	11	100		159
Hedmark og Oppland	17	7	30	31	5	10	100		55
Østlandet ellers	13	19	36	15	10	6	100		120
Agder og Rogaland	12	22	35	13	12	7	100		102
Vestlandet	4	20	41	16	13	6	100		135
Trøndelag	13	10	35	20	8	14	100		84
Nord-Norge	7	9	43	23	5	13	100		75
Hele landet	10	16	38	17	9	9	100		730

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Tabell 15 viser at størrelse på stedet man har betydning for hvor stor prosentandel innen ulike befolkningsgrupper som deltar i frivillig arbeid. Andelen ligger imidlertid høyere jo mindre stedet er. I de store byene, det vil si tettbygde strøk med mer enn 100 000 personer, faller andelen av befolkningen som deltar raskere med alder enn andre steder. Seniorgruppens deltakelsesrater synker med alder, og er høyest i tettbygde strøk med mellom 2 og 20 000 personer, og er lavere i storbyer enn på mindre tettsteder. Det er imidlertid først og fremst aldersgruppen 35 – 49 år som skiller seg ut når det gjelder høy grad av deltakelse. Hele 81 prosent deltar i frivillig arbeid i spredtbygde strøk. Det er grunn til å tro at mange av disse er med og tilrettelegger for barns fritidsaktiviteter på steder der det er få andre tilbud.

Tabell 15 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter boligstrøk og alder, 20041. Prosent.

<i>Boligstrøk</i>	<i>16 - 24</i>	<i>25 - 34</i>	<i>35 - 49</i>	<i>50 - 59</i>	<i>60 - 66</i>	<i>67 - 79</i>	<i>Alle</i>	<i>Sig.</i>	<i>N uveid</i>
Spredtbygd strøk	55	58	81	63	54	44	63	**	275
Tettbygd, under 2 000 personer	64	60	61	61	55	55	60		124
Tettbygd, mellom 2 000 og 20 000 personer	51	58	68	66	55	50	60		300
Tettbygd, mellom 20 000 og 100 000 personer	37	53	65	58	54	52	55		257
Tettbygd, 100 000 personer eller flere	56	53	64	54	45	33	54		279
Hele landet	51	56	69	61	53	46	58	**	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Tabell 16 viser at i spredtbygde strøk og tettbygde strøk med under 2000 personer utfører seniorer en stor andel av de frivillige arbeidstimene, til sammen opp til 45 prosent. Andelen synker til storbyer der de bare gjør 23 prosent av det frivillige arbeidet. For aldersgruppen 25 – 50 år, er fordelingen omvendt. Andelen er lavest i spredtbygde strøk, der den er 44 prosent sammenlagt, og den stiger til 64 prosent i storbyer. Her ser vi samme tendenser som i Tabell 15 som viste synkende andeler som deltar jo større stedet er. Det er altså færre aktive seniorer i storbyene, og de bidrar med en mindre andel av det frivillige arbeidet der enn andre steder.

Tabell 16 Andel av frivillige arbeidstimer siste år etter alder og boligstrøk, 2004. Prosent

<i>Boligstrøk</i>	16 - 24	25 - 34	35 - 49	50 - 59	60 - 66	67 - 79	Alle	Sig.	N uved
Spredtbygd strøk	12	8	39	17	12	12	100		270
Tettbygd, under 2 000 personer	2	25	30	28	7	7	100		124
Tettbygd, mellom 2 000 og 20 000 personer	9	18	38	23	7	5	100		303
Tettbygd, mellom 20 000 og 100 000 personer	11	10	46	13	9	12	100	*	259
Tettbygd, 100 000 personer eller flere	13	30	34	7	10	6	100		279
Hele landet	10	16	38	17	10	9	100		730

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Mens region spiller en overraskende liten rolle, er boligstrøk altså en av faktorene som kan være med på å forklare hvorfor deltakelsen i frivillig arbeid faller så raskt med alder i seniorgruppa. Det er paradoksalt nok ikke tilbudet eller tilgjengeligheten av frivillige organisasjoner som er avgjørende, men kanskje snarer de mange andre alternativene? Dessuten kan det være at de som bor på mindre steder har tettere nettverk. De treffer de samme menneskene i mange ulike sammenhenger, og blir antakelig lettere trukket med i frivillig arbeid på den måten.

Fordeling etter inntekt og utdanning

Tabell 17 viser at det er sterk sammenheng mellom alder og utdanningsnivå når det gjelder hvor stor prosentandel av befolkningen som deltar i frivillig arbeid. Gruppene med avsluttet videregående og universitets- og høyskoleutdanning er overrepresentert, også blant seniorenene. I disse gruppene er aldersforskjellene signifikante, og deltakelsesraten faller i seniorgruppa. Det gjelder særlig for de aller eldste med høyest utdanning. Hovedmønsteret tyder imidlertid på at det er mange verv og roller i organisasjonslivet hvor det er en fordel å ha høyere utdanning.

Tabell 17 Andel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter utdanningsnivå og alder, 2004. Prosent.

<i>Utdanningsnivå (2002), registeropplysn.</i>	16 - 24	25 - 34	35 - 49	50 - 59	60 - 66	67 - 79	Alle	Sig.	N uveid
Ungdomsskolenivå (8-10) eller lavere	59	44	50	37	20	42	42		179
Videregående grunnutd. (11-12)	52	61	67	55	68	45	58	*	358
Videregående avsluttende utd./påbygging (13+-14+)	49	53	71	66	40	63	60	*	334
Universitet/høgskole	43	59	75	74	67	41	67	*	323
Uoppgitt utdanning	-	-	-	0	0	-	51		41
Alle	51	56	69	61	53	46	58		1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Tabell 18 viser at de med høyest utdanning også bidrar med et stort antall timer frivillig arbeid i gjennomsnitt. Unntaket er igjen gruppen med de aller eldste med høyest utdanning. Seniorer med ungdomsskoleutdanning eller lavere ligger klart under gjennomsnittet for hele befolkningen. Utdanningsnivå er altså en faktor som kan være med på forklare hvorfor deltakelsesraten og omfanget av det frivillige arbeidet faller så raskt etter 60 års alder.

Tabell 18 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter utdanningsnivå og alder, 2004.

<i>Utdanningsnivå (2002), registeropplysn.</i>	16 - 24	25 - 34	35 - 49	50 - 59	60 - 66	67 - 79	Alle	Sig.	N uveid
Ungdomsskolenivå (8-10) eller lavere	32	12	73	39	58	30	42		179
Videregående grunnutd. (11-12)	81	57	82	46	65	53	66		358
Videregående avsluttende utd./påbygging (13+-14+)	23	53	79	59	44	55	56		334
Universitet/høgskole	-	56	80	78	88	47	70		323
Uoppgitt utdanning	-	-	-	0	0	-	14		41
Alle	42	51	79	58	67	45	60	**	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Personer med høyere utdanning har ofte viktige jobber og gjør seg bemerket i samfunnet på mange områder. Det er derfor ikke rart om disse også gjerne blir spurt om å påta seg oppgaver i organisasjonene der disse egenskapene kan komme til nytte for organisasjonen (Wilson 2000). Økte krav til formalisering i organisasjonenes økonomi og administrasjon fra myndighetenes side kan gjøre at folk med lite utdanning kvier seg for å ta på seg oppgaver som innebærer administrasjon og ledelse i frivillige organisasjoner. Dette vil i så fall forsterke skjevfordelingen.

Det finnes imidlertid mange personer som har viktige posisjoner i samfunnet uten å ha høyere utdanning, for eksempel innen næringslivet. Slike personer kan også være attraktive for organisasjonene fordi de har nettverk og innflytelse. De som av ulike grunner allerede er velintegrerte har større sannsynlighet for å bli spurt om å bli med i en frivillig organisasjon. Tabell 19 viser at andelen som deltar i frivillig arbeid i de ulike gruppene øker med personlig inntektsnivå, og forskjellene er statistisk signifikante. Befolkningsgruppene med de høyeste inntektene bidrar også med langt flere timer i gjennomsnitt enn befolkningen som helhet. Inntektsvariabelen har for få respondenter blant de eldste til at det kan være fruktbart å sammenligne aldersgruppene.

Tabell 19 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år og prosentandel innen ulike befolkningsgrupper som har deltatt siste år etter personlig inntekt, 2004.

<i>Personlig inntekt</i>	<i>Gjennomsnittlig antall timer</i>	<i>Andel innen ulike inntektsgrupper som har deltatt siste år</i>	<i>N uveid</i>
0 - 99	44	54	189
100 - 199	46	42	247
200 - 299	62	65	291
300 - 399	67	60	246
400 - 599	72	73	142
600 og mer	69	80	57
Ikke svar	77	48	63
Sig.		**	
Alle	60	58	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved hhv. F-test og tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved hhv. F-test og tosidig kji-kvadrat test

Både inntekt og utdanning er altså faktorer som er med på å forklare hvorvidt og hvor mye folk deltar i frivillig arbeid. Det viser seg at det særlig er de med lav utdanning som faller fra etter fylte 60 år. Dataene gjør det imidlertid vanskelig å danne seg noe sikkert bilde av

betydningen av inntektsnivå i de ulike aldersgruppene. Organisasjonene har behov for folk med synlighet og nettverk til sentrale verv. Utfordringen blir å unngå å støte ut andre og heller gjøre deltakelse i frivillig arbeid attraktivt også for seniorer med lavere utdanning.

Fordeling etter familiefase og sysselsetting

Tabell 20 viser andelen av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid etter hva slags husstand man tilhører, kombinert med alder. Tabellen gjør det mulig å sammenligne deltakelsesmønsteret i 1997 og 2004. Dette skulle gi en god pekepinn på betydning av noen viktige faktorer som kan bidra til å forklare hvorfor omfanget av det frivillige arbeidet faller så raskt i aldersgrupper over 60 år. Forskjellene mellom gruppene er klart statistisk signifikante. De som har barn har en høyere deltakelsesrate enn andre. Denne deltakelsesraten er aller høyest for de med barn fra 7 – 19 år, dvs. i den alderen da de er mest aktive i frivillige organisasjoner. Det ser også ut til å gjelde enslige forsørgere, selv om man må være forsiktig med å legge for mye i anslagene for grupper med få respondenter.

Tabell 20 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter familiefase, 1997 og 2004. Prosent

<i>Familiefase</i>	<i>1997</i>	<i>N uveid</i>	<i>2004</i>	<i>N uveid</i>
Ensl -24. hos foreldre	43	73	54	92
Ensl -24. bor alene / andre	60	37	51	57
Enslig 25-44 år	50	126	54	100
Gift/samboer 16-44 år uten barn	44	131	55	115
Enslig forsørger	47	109	72	39
Par m/barn 0-16 år /				
Par m/barn 0-6 år, yngste barn	60	518	62	179
Par m/barn 7-19 år, yngste barn	-	-	77	207
Par u/barn. 45-66 år	51	272	58	237
Par u/barn. 67-79 år	44	89	52	76
Enslig 45-66 år	44	54	39	77
Enslig 67-79 år	36	31	39	53
Uoppgitt			0	3
Sig.	**		**	
Alle		1440	58	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Par uten barn i aldersgruppen 45 – 66 år har også en høy deltakelsesrate. Det er altså ikke bare egne barns fritidsaktiviteter som gjør at denne aldersgruppen generelt har et relativt høyt deltakelsesnivå. De finner nok også organisasjonslivet interessant og givende på egne vegne. De befinner seg rett og slett i en aldersgruppe da store andeler er aktive på svært mange områder. Det gjelder imidlertid ikke i like stor grad for enslige, ser det ut til. Det er en mye lavere andel som deltar blant enslige i aldersgruppene 45 - 66 og 67-79. De har de laveste deltakelsesratene av alle gruppene i tabellen. Dette er noe overraskende siden man skulle tro at disse gruppene skulle ha spesielt stor glede av å treffe andre mennesker gjennom å delta i frivillig arbeid. Gruppene med enslige 44 år og under har imidlertid noe høyere deltakelsesrater. Gruppene enslige under 24 som ikke bor hos foreldrene og enslig 67– 79 år har imidlertid for få respondenter til å gi sikre anslag. Om det har skjedd noen endringer av betydning fra 1997, må det være at par uten barn under 44 og over 67 har fått en deltakelsesrate som nærmer seg gjennomsnittet for alle. Så og si alle grupper har økt sin andel deltakere i frivillig arbeid.

Tabell 21 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter familiefase, 2004.

<i>Familiefase</i>	<i>Gjennomsnittlig antall timer</i>	<i>N uveid</i>
Ensl -24, hos foreldre	47	92
Ensl -24, andre	32	57
Enslig 25-44 år	49	100
Gift/sambo 16-44 år uten barn	40	115
Enslig forsørger	72	39
Par m/barn 0-6 år, yngste barn	69	179
Par m/barn 7-19 år, yngste barn	91	207
Par u/barn, 45-66 år	65	237
Par u/barn, 67-79 år	46	76
Enslig 45-66 år	35	77
Enslig 67-79 år	46	53
Uoppgitt	0	3
Sig.	**	
Alle	60	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Tabell 21 viser gjennomsnittlig antall timer for de samme befolkningsgruppene, og igjen er forskjellene klart statistisk signifikante. Par som har barn og enslige forsørgere har ikke bare høyest deltakelsesrate, de bidrar også med svært mange timer, særlig de med barn fra 7 - 19 år. Par fra 45 - 66 uten barn bidrar også med mange timer i gjennomsnitt. Enslige i samme aldersgruppe bidrar med mindre frivillig arbeid, men tallet øker for de over 67. Dette skjer på tross av at deltakelsesraten ikke øker når de når vanlig pensjonsalder. Her ser det ut til at en del bruker en del av den tida de får til rådighet når de blir pensjonister til å bidra mer aktivt i frivillige organisasjoner. Dette dreier seg imidlertid om anslag basert på få respondenter. Både om man har barn og om man lever i et parforhold virker altså positivt inn på hvorvidt og hvor mye man deltar i frivillig arbeid. Det er enslige seniorer som har de aller laveste deltakelsesratene, og de deltar med relativt få timer frivillig arbeid i gjennomsnitt. Par uten barn ser ut til å falle ned på samme nivået når de blir pensjonister.

Tabell 22 viser andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid etter daglig gjøremål. Det gjør det mulig å se nærmere på hva som skjer når folk slutter i jobben, og å se om det har skjedd endringer siden 1997. Forskjellene mellom gruppene med ulike daglige gjøremål er statistisk signifikante i 2004. Det er de yrkesaktive som har de høyeste deltakelsesratene. Dernest følger de som går på skole eller studerer. Pensjonister og de som av andre grunner ikke er yrkesaktive har omtrent samme lave andel deltakelse i frivillig arbeid. Mønsteret var omtrent det samme i 1997. Det kan imidlertid se ut som om uføre hadde en enda lavere deltakelsesrate da.

Tabell 22 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter daglig gjøremål, 1997 og 2004. Prosent

<i>Daglig gjøremål</i>	<i>1997</i>	<i>N uveid</i>	<i>2004</i>	<i>N uveid</i>
Yrkesaktiv	55	1066	63	837
Går på skole eller studerer	53	196	55	103
Mottar alders-/etterlattepensjon	42	197	46	126
Mottar uførepensjon	27	74	46	68
Mottar AFP eller annen førtidspensjon	-	-	45	21
Hjemmearbeid.	46	63	-	-
Arbeidsledig	39	26	50	31
Andre	35	23	47	49
Sig.			**	
Alle / N		1645	58	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Tabell 23 viser gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid for de samme gruppene. Også her er forskjellene statistisk signifikante. Det er de yrkesaktive som også bidrar med flest timer frivillig arbeid i gjennomsnitt. Dernest følger de som mottar uførepensjon og førtidspensjon, dersom man tør feste lit til disse anslagene basert på få respondenter. De som går på skole eller studerer eller er arbeidsledige befinner seg imidlertid på bunnen når det gjelder frivillige arbeidstimer. Det viktigste funnet når det gjelder å forklare seniorers deltakelse i frivillig arbeid, er imidlertid at alderspensjonister i gjennomsnitt deltar med færre timer frivillig arbeid enn yrkesaktive. Vi vet imidlertid fra de tidligere analysene at det er store forskjeller inne aldersgruppene som er alderspensjonister.

Tabell 23 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter daglig gjøremål, 2004.

<i>Daglig gjøremål</i>	<i>Gjennomsnittlig antall timer</i>	<i>N uveid</i>
Yrkesaktiv	67	837
Går på skole eller studerer	31	103
Mottar alders-/etterlattepensjon	41	126
Mottar uførepensjon	57	68
Mottar AFP eller annen førtidspensjon	50	21
Arbeidsledig	27	31
Andre	60	49
Sig.	*	
Alle	60	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

Hvordan er sammenhengen mellom yrkesaktivitet og alder når det gjelder deltakelse i frivillig arbeid? Tabell 24 viser at det er de yrkesaktive seniorene som har de høyeste andelene av befolkningsgruppene som deltar i frivillig arbeid. Her er aldersforskjellene statistisk signifikante. De som ikke er yrkesaktive ligger imidlertid nær gjennomsnittet for befolkningen i aldersgruppene over 60 år. Det er altså en stor andel som er aktive i frivillig arbeid selv om de ikke er yrkesaktive.

Tabell 24 Andel av befolkningen som har deltatt i frivillig arbeid siste år etter yrkesaktivitet og alder, 2004. Prosent

Yrkesaktivitet	16 - 24	25 - 34	35 - 49	50 - 59	60 - 66	67 - 79	Alle	Sig.	N uveid
Yrkesaktiv	48	57	72	64	56	-	63	**	837
Ikke yrkesaktiv	55	51	42	49	49	46	49		398
Alle	51	56	69	61	52	45	58	**	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved tosidig kji-kvadrat test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved tosidig kji-kvadrat test

Tabell 25 viser gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid for yrkesaktive og ikke yrkesaktive i ulike aldersgrupper. De som ikke er yrkesaktive ligger under gjennomsnittet for hele befolkningen i alle aldersgrupper opp til 60 år. I disse aldersgruppene er nok dårlig helse en viktig grunn til at de ikke er yrkesaktive, og dette ser ut til å redusere deres aktivitet i frivillige organisasjoner også. Gruppen ikke yrkesaktive 60 – 66 år ligger imidlertid over gjennomsnittet. Det kan skyldes at førtidspensjonerte eller uførepensjonerte som finner tid til å engasjere seg i frivillig arbeid trekker opp, som vi så i Tabell 22. Deretter faller gjennomsnittlig antall timer igjen. Når det gjelder yrkesaktive i aldersgruppen over 67 år, er det for få respondenter i utvalget til å kunne gi et rimelig anslag. For aldersgrupper under normal pensjonsalder, er gjennomsnittlig antall timer høyere for yrkesaktive enn gjennomsnittet for hele befolkningen

Tabell 25 Gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år etter yrkesaktivitet og alder, 2004.

Yrkesaktivitet	16 - 24	25 - 34	35 - 49	50 - 59	60 - 66	67 - 79	Alle	Sig.	N uveid
Yrkesaktiv	52	54	82	64	61	-	67		837
Ikke yrkesaktiv	30	37	57	34	71	40	43		398
Alle	42	51	79	58	67	45	60	**	1235

* Signifikans nivå mindre enn 0,05 ved F-test

** Signifikans nivå mindre enn 0,01 ved F-test

I aldersgruppen 60 – 66 år ser det ikke ut til at helsen står i veien for frivillig arbeid for de som ikke er yrkesaktive. Det er en stor andel som deltar og befolkningsgruppen bidrar med mange timer i gjennomsnitt. For de som er yrkesaktive ligger imidlertid gjennomsnittlig antall timer noe lavere selv om deltakelsesraten er høy, antakelig fordi jobben tar for mye tid og krefter. Yrkesaktivitet er altså en faktor som kan bidra til å forklare hvorfor frivillige arbeidstimer synker fra 60-års alder.

Er det bra at mange deltar i frivillig arbeid?

I likhet med de andre skandinaviske landene, har folk i Norge en lang tradisjon for å støtte opp om aktiviteten i frivillige organisasjoner gjennom frivillig arbeid. Helt siden middelalderen har *dugnadstradisjonen* åpnet for hjelp og støtte, først mellom sambygdingene, senere også i bysamfunn. De brede *folkebevegelsene* som så dagens lys på midten av 1800-tallet førte dugnadstradisjonen videre, over i de moderne, frivillige organisasjonene. Folkebevegelsene åpnet også for ulike typer *kooperativt* samarbeid, der økonomisk samvirke la grunnen for sosialt samhold. De siste tiårene har også mange selvhjelpsgrupper vokst fram, som nære og fortrolige støtteordninger for dem som sliter med emosjonelle eller praktiske problemer: Angst, sorg, stoff- og alkoholmisbruk, psykiske plager med mer. Sett under ett er nordmenn flest del av et sosialt landskap som er rikt på muligheter for aktiv, frivillig deltakelse. Et viktig vilkår for frivillighet er *likeverd* mellom deltakerne, og historisk en liten grad av ensidige avhengighetsforhold til de som står høyere på den sosiale rangstigen, i form av geistlighet og adelskap eller embetsstand.

Selv om frivillig arbeid for det meste er et gode for den enkelte og samfunnet, må man ikke glemme at det i noen tilfeller kan bli utøvet et sterkt *sosial press* på den enkelte for å delta. I noen sammenhenger som i borettslag og båtforeninger må dessuten de som ikke jobber frivillig betale en økonomisk kompensasjon til organisasjonen. Det er ikke sikkert at det oppfattes av de andre medlemmene som et moralsk likeverdig alternativ. Organisasjonslivet er bygget på sterke normer om et minimum av likhet i ytelser. Bare da har man samme legitime rett til å delta som andre. Ikke alt ubetalt arbeid utføres like frivillig. Dette kan selvsagt sette en stopper for mange av de positive ringvirkningene som er beskrevet over. Ser vi på holdningsundersøkelser, er det imidlertid begrunnelser som at man gjør noe med saker man er opptatt av som dominerer, dernest følger begrunnelser som har å gjøre med læring, at man blir mer fornøyd med seg selv, og at man har venner som arbeider frivillig. Opplevelse av sosialt press kommer helt nederst på lista, etter begrunnelser som har å gjøre med at det kan være nyttig på arbeidsmarkedet (Wollebæk et al. 2000: 132). Selv om deltakelse i frivillig arbeid i noen tilfeller kan ha kostnadssider for den enkelte, bør det først og fremst vektlegges at det oppleves som meningsfullt og givende for de fleste, og at det bidrar til å fremme verdier og skape viktige samfunnsmessige ressurser.

Konklusjon

Vi har sett at andelen av de frivillige arbeidstimene seniorene utfører synker raskt fra 60-års alder. Ved å trekke inn flere faktorer har vi forsøkt å finne årsaker som medvirker til dette. Kvinnelige seniorer har både lavere deltakelsesrate og bidrar med en mindre andel av det frivillige arbeidet enn menn. Seniorer med ungdomsskoleutdanning eller lavere har en klart lavere deltakelsesrate og bidrar med færre timer i gjennomsnitt enn grupper med mer utdanning. De med høyest utdanning er stort sett mest aktive. Gruppene med høye inntektsnivåer har også høyere deltakelsesrater og bidrar med flere timer enn andre. Det er dessuten svært klare sammenhenger mellom familiefase og frivillig arbeid. De som har barn under 20 år eller som lever i et parforhold, deltar i større grad og med flere timer frivillig arbeid enn andre. Enslige seniorer har de laveste deltakelsesratene. Yrkesaktive og de som er i en undervisningssituasjon har høye deltakelsesrater, men folk med uføre- eller førtidspensjon bidrar med relativt mange timer i gjennomsnitt. Grupper som ikke er yrkesaktive deltar mindre i frivillig arbeid enn yrkesaktive opp til 59 års alder. Dette kan bl.a. skyldes dårlig helse eller funksjonshemninger. Ikke yrkesaktive har imidlertid et høyere gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid for gruppen 60 – 66 år enn yrkesaktive, på tross av at deltakelsesraten er lavere. Her er det nok enkelte ildsjeler som trekker gjennomsnittet opp.

I hovedtrekk er gruppene som bruker lite tid på frivillig arbeid gjengangere som underrepresenterte på mange samfunnsområder, for eksempel når det gjelder betydningsfulle stillinger i arbeidsliv og politikk. Det er eldre, kvinner, folk med lav utdanning, lav inntekt, ikke yrkesaktive og enslige. Siden frivillig arbeid kan være viktig både for den enkelte og for samfunnet, og frivillig arbeid er en av flere mulige strukturelle forutsetninger for dannelse av sosial kapital i et samfunn, er det verdt å tenke over hva man kan gjøre for å involvere disse gruppene i større grad. Det frivillige organisasjonslivet er så mangfoldig og har så mange store og viktige oppgaver at det er nesten ikke grenser for hvem som skulle kunne gjøre nytte for seg på en eller annen måte.

Det virker imidlertid som om mange organisasjoner ikke har fått øynene opp for hvilke ressurser seniorer kan representere. Mange organisasjoner er preget av selektiv integrasjon. Ulike alders- og befolkningsgrupper deltar i ulik grad og i ulike organisasjoner. De eldste deltar for eksempel mye i helse og visse hobby og fritidsorganisasjoner, men i svært liten grad i idretten. Dette kan komme av at mye av aktiviteten, særlig på kultur og fritidsfeltet, er lagt opp på en slik måte at den først og fremst involverer de som er aktive selv eller har aktive barn. Med tanke på at over halvparten av det frivillige arbeidet i Norge foregår på kultur og fritidsfeltet, er det all mulig grunn til å se nærmere på måten organisasjonene her forholder

seg til seniorer. Resultatene i denne analysen peker i retning av at mange av de samme utstøtelsesmekanismene gjør seg gjeldende i frivillig arbeid som i arbeidslivet. Det stilles høyere krav til utdanning, relevant erfaring, nettverk, personlige egenskaper og at man er mest mulig lik de mest toneangivende personene i miljøet. Det er de samme gruppene som faller utenfor begge steder. Gruppene som kunne hatt mest nytte av å delta i frivillig arbeid og å utvikle seg personlig, lære nye ting og få sosial kontakt og større nettverk, er blant de minst aktive. Organisasjonene har en stor del av ansvaret for dette. Kanskje for stort fokus på effektivitet, målrettethet og profesjonalitet går på bekostning av virkelig viktige verdier i samfunnet? Det finnes noen undersøkelser som har sett på holdningene og verdiene til de som deltar i frivillig arbeid (Wollebæk et al. 2000). Videre forskning på området bør undersøke hvilke holdninger og verdier som praktiseres av organisasjonene overfor de frivillige bidragsyterne.

I den senere tid er det kommet mange politiske utspill om at folk bør være i arbeid lenger, slik som pensjonsreformer, integrerende arbeidsliv og arbeidslinja. Om disse utspillene lykkes, kan det ha konsekvenser for det frivillige arbeidet. Dersom de som blir yrkesaktive lenger følger samme mønsteret som vi ser nå, vil dette kunne redusere gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid for aldersgruppen 60 – 67 år. Generelt deltar imidlertid folk som ikke er yrkesaktive lite i frivillig arbeid. Her spiller nok holdninger og tilrettelegging i organisasjonene en stor rolle. I tillegg kan hindre for bevegelseshemmede og folk med orienteringsvansker i offentlig transport, gatemiljø og bygninger medvirke. Denne analysen kan imidlertid bare indirekte gi en pekepinn på slike sammenhenger. Det trengs undersøkelser som ser på hvordan helse og funksjonshemninger virker inn på deltakelse i frivillige organisasjoner og frivillig arbeid.

Ved siden av de alt for vanlige og nedslående resultatene om sosialt skjev deltakelse i frivillig arbeid, har denne analysen også pekt på noen positive trekk. Folk på mindre steder er mer aktive enn folk i storbyene, og det er vanskelig å se noen systematiske forskjeller mellom regioner. Det kan se ut som om de som lever i parforhold uten barn har blitt mer aktive enn før. Generelt ser det ut til at deltakelsesraten har økt siden 1997, og dette har kommet mange grupper i befolkningen til gode, også seniorer. Samtidig har vi få holdepunkter for at omfanget av det frivillige arbeidet går tilbake. Alt dette er positivt med tanke på betydningen frivillig arbeid kan ha for fordelingen av den sosiale kapitalen i Norge.

Appendiks: Beregning av omfang og fordeling av frivillig arbeid

Frivillig arbeid siste fire uker er regnet om til fulltidsårsverk ved å regne ett årsverk som 1733 timer, slik det også ble gjort i 1997-undersøkelsen (Sivesind et al. 2002). Omfanget av frivillig arbeid er beregnet for den voksne befolkningen, dvs. 18 år og over. I 2004-undersøkelsen er gjennomsnittlig antall timer frivillig innsats siste fire uker beregnet for menn og kvinner, seks aldersgrupper og sju landsdeler, til sammen 84 grupper. Dette gjennomsnittet multipliseres så med antallet personer i befolkningen for de ulike gruppene. Beregningene er basert på et utvalg veid for å rette opp noen små skjevheter i kjønn, alder og region.

I intervjuet blir respondentene spurt om de har utført frivillig arbeid for frivillige organisasjoner på 13 områder. I tillegg finnes en kategori for ”annet”, som de blir bedt om å spesifisere. Bare for svar som klart indikerer at det dreier seg om frivillige organisasjoner, har antall timer frivillig arbeid blitt flyttet over i den organisasjonskategorien det hører hjemme (f.eks. kreftforening, handicapforening, LHL). Det er gjort ut fra antagelsen om at respondentene har vært usikre på i hvilken kategori de skal plassere det frivillige arbeidet de har gjort. Svar som ikke tyder på at det dreier seg om en frivillig organisasjon, har blitt utelatt i disse beregningene (f.eks. venner, vannverk, standardiseringsforeningen, samtaleterapi med private pers m /problemer, privat vei). De som har oppgitt at de har gjort frivillig arbeid for skole eller FAU el. har også blitt utelatt, siden de aller fleste skoler i Norge er offentlige.

I tillegg er logisk inkonsistente svar rettet opp. Respondenter som har svart at de har gjort frivillig arbeid men ikke hvor mange timer, har blitt tildelt gjennomsnittsverdier for sin organisasjonskategori (frivillig arbeid siste 12 mnd: 3 stk, siste 4 uker: 19 stk). Tilsvarende opprettinger i 1997-undersøkelsen er gjort rede for i (Sivesind et al. 2002: 130-131) og (Wollebæk et al. 1998). Det er ikke brukt vektorer for å rette opp utvalgsskjevheter i beregningene i dette notatet. I 1997-undersøkelsen var det for få respondenter i noen underkategorier til å beregne gjennomsnittlig antall timer. Da ble gjennomsnittsverdier for hovedkategorien brukt. Dette har ikke vært nødvendig i 2004-undersøkelsen.

I 1997 plasserte forskerne organisasjonene i kategorier i tråd med klassifikasjonsskjemaene som ble brukt i den flernasjonale Hopkinsundersøkelsen (International Classification of Nonprofit Organizations, ICNPO). I 2004 ble et spørreskjema som er anbefalt brukt for kartlegging av frivillig arbeid innen de samme kategoriene i FN's ”Handbook for Nonprofit Institutions in the System of National Accounts” tilpasset til norske forhold. Det kan tenkes at frivillig arbeid for studentorganisasjoner (ikke studentersamfunn) og kanskje også lærerorganisasjoner som ble plassert i Arbeidslivsorganisasjoner i 1997 i tråd

med ICNPO-skjemaet har havnet i Utdanning og forskning når folk selv skal plassere dem. I tillegg kan det være at noe av nedgangen i religion skyldes at respondentene har plassert frivillig arbeid for noen slike organisasjoner i ”Helse” eller ”Sosiale tjenester”. Dette er det imidlertid ikke forsøkt korrigert for i tabellene.

I utvalget finnes det noen få respondenter som har utført over tusen timer frivillig arbeid siste år. Det er utvilsomt riktig at det finnes enkelte personer i den norske befolkningen som er svært aktive når det gjelder frivillig arbeid. I et utvalg av befolkningen er det imidlertid tilfeldig i hvilke kategorier man fanger dem opp. De gjør særlig utslag i beregninger av gjennomsnittlig antall timer frivillig arbeid siste år. Derfor har de respondentene som sammenlagt har utført mer enn 1000 timer frivillig arbeid siste år (5 stk), eller 60 timer siste måned (6 stk) blitt tildelt gjennomsnittsverdier for sin organisasjons- og aldersgruppe. Dette har bare innvirkning på beregninger av fordelingen mellom organisasjonskategorier, ikke antall timer frivillig arbeid.

Referanser

- Berven, Nina (2001), «Sanitetsforeningen og Nasjonalforeningen - både gjenoppdaget og marginalisert». I: Per Selle og Nina Berven, red., *Svekket kvinnemakt?*, s. 84-109. Oslo: Gyldendal.
- Gulbrandsen, Therese og Aina Holmøy (2004), *Omnibusundersøkelsen april/mai 2004 : dokumentasjonsrapport*. Oslo: Statistisk sentralbyrå Avdeling for personstatistikk/Seksjon for intervjuundersøkelser.
- Janoski, Thomas og John Wilson (1995), «Pathways to Voluntarism: Family Socialization and Status Transmission Models». *Social Forces*, 74:271-292.
- Lorentzen, Håkon (2004), *Fellesskapets fundament : Sivilsamfunnet og individualismen*. Oslo: Pax.
- Nyseth, Torill, Toril Ringholm, Nils Aarsæther og Asbjørn Røiseland (2000), *Dugnad og demokrati : bydelsutval, bygdelag og velforeiningar som politiske institusjonar*. Oslo: Kommuneforl.
- Putnam, Robert D. (1993), *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (1995), «Bowling alone: Americas declining social capital». *Journal of Democracy*, 6:65-78.
- Salamon, Lester M., S. Wojciech Sokolowski og Associates, red. (2004), *Global civil society: Dimensions of the nonprofit sector, Volume II*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Sivesind, Karl Henrik, Håkon Lorentzen, Per Selle og Dag Wollebæk (2002), *The Voluntary Sector in Norway - Composition, Changes, and Causes*. Report 2. Oslo: Institute for Social Research.
- Sivesind, Karl Henrik, Håkon Lorentzen, Per Selle, Dag Wollebæk, S. Wojciech Sokolowski og Lester M. Salamon (2004), «Norway». I: Lester M. Salamon, S. Wojciech Sokolowski og Associates, red., *Global civil society: Dimensions of the nonprofit sector, Volume II*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Sivesind, Karl Henrik og Guro Ødegård (2003), «Makt i de frivillige hender. Skaper frivillige ungdomsorganisasjoner engasjerte samfunnsborgere?». I: Fredrik Engelstad og Guro Ødegård, red., *Ungdom, makt og mening*, s. 121-158. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Wilson, John (2000), «Volunteering». *Annual Revue of Sociology*, 26:215-240.
- Wollebæk, Dag og Per Selle (2002), *Det nye organisasjonssamfunnet - Demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, Dag, Per Selle og Håkon Lorentzen (1998), *Undersøkelse om frivillig innsats : dokumentasjonsrapport*. LOS-senter notat 9834. Bergen: LOS-senteret.
- Wollebæk, Dag, Per Selle og Håkon Lorentzen (2000), *Frivillig innsats*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, Dag og Karl Henrik Sivesind (2000), «Er deltakelse i frivillig arbeid nyttig på arbeidsmarkedet?». *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 17:131-138.